

16. Schmitz H.-P. *Quantz heute: Der "Versuch einer Anweisung, die Flöte traversiere zu spielen" als Lehrbuch für unser Musizieren [Text] / H.-P. Schmitz. — Kassel: Bärenreiter-Verlag, GmbH & Co. KG, 1987. — 83 S.*

17. *The New Grove Dictionary of Music and Musicians [Электронный ресурс] : In 29 vol. (361 Mb). — London, 2000. — 1 электрон. опт. диск (CD-ROM): цв. ; 12 см. — Систем. треб.: Windows 95/98/ 2000/XP. Microsoft Word.*

УДК 78.03 : 373.67(477.43./44+477.82)

Юрій Портний

ДІЯЛЬНІСТЬ Т. ГАНИЦЬКОГО В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ ФОРТЕПІАННОГО ВИКОНАВСТВА НА ПОДІЛЛІ (ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Актуальність теми. Одним із завдань сучасної професійної фортепіанної освіти є вивчення історії формування цієї галузі музичної педагогіки. Незважаючи на те, що історії музичної освіти Західної України та діяльності відомих музикантів Поділля за останні роки присвятили свою увагу М. Печенюк, М. Кульбовський, В. Іванов, Р. Римар та деякі інші вчені, сьогодні діяльність багатьох вітчизняних історичних постатей, які сприяли професіоналізації фортепіанного виконавства та освіти України, досліджена недостатньо. Відсутня й можливість скласти повноцінне уявлення про розвиток фортепіанного мистецтва та педагогіки у регіоні Поділля. З опублікованих праць вищезгаданих українських музикознавців можна зібрати лише деякі розрізнені факти. Так, наприклад, у довіднику М. Печенюк¹ [5] зібрано коротку інформацію щодо життя та творчості іменитих музикантів кам'янецького краю від середини ХІХ ст. до сьогодні. За біографічним принципом подаються відомості про знамих митців Поділля і в книзі М. Кульбовського² [3]. Початок становлення музичної освіти

¹ Професора музично-педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені І. Огієнка.

² Викладача Хмельницького музичного училища імені В. Заремби.

на Поділлі досліджує в першій частині своєї дисертації Р. Римар³ [6], не вирізняючи проблему професіоналізації фортепіанного мистецтва. Монографія В. Іванова⁴ [2] – поки що єдина вітчизняна праця такого масштабу – на багатому документальному матеріалі вчений висвітлює постать Тадеуша Ганицького – видатного музичного діяча та педагога того часу, зокрема, період його діяльності у Кам'янці-Подільському.

Проте досліджень, присвячених професіоналізації фортепіанного виконавства як окремої галузі розвитку музичної культури Поділля, в українській музикознавчій науці не проводилось.

Об'єктом дослідження в даній статті є проблема регіональної специфіки професіоналізації фортепіанного виконавства та освіти. **Предметом** – вивчення шляхів її становлення у Кам'янці-Подільському як центрі Подільського регіону в другій половині XIX – першій третині XX ст. – на початкових етапах формування системи освіти у галузі фортепіанного виконавства. **Метою** статті є узагальнення мало відомих матеріалів щодо діяльності першопроходців фортепіанної освіти на Поділлі та визначення ролі Т. Ганицького в процесі її професіоналізації.

Наприкінці XIX – початку XX ст. в Україні, яка входила до складу Російської імперії, процес становлення професійної музичної освіти та виконавства розвивався головним чином завдяки діяльності відділів ІРМТ у багатьох її містах – Києві, Харкові, Одесі, Херсоні, Миколаєві та інших. Але, окрім створення музичних класів при філіалах ІРМО, цей процес відбувався й іншим шляхом. Зокрема, у Кам'янці-Подільському він був пов'язаний з майже легендарним ім'ям Т. Ганицького. Проте, задля кращого розуміння мистецького життя тогочасного Кам'янця-Подільського потрібно, на нашу думку, почати з розгляду діяльності попередників видатного музиканта, відомих подільських піаністів.

Кам'янець-Подільський – центр Подільської губернії – у другій половині XIX – першій половині XX ст. відігравав провідну роль на шляху становлення та професіоналізації фортепіанної освіти

³ Доцента Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.

⁴ Професора, доктора мистецтвознавства, академіка Академії педагогічних і соціальних наук України, Міжнародної Академії енергоінформаційних наук, члена СКУ, заслуженого працівника освіти України.

й виконавства на Поділлі. У місті активно діяла низка культурно-просвітницьких та мистецьких спілок: товариство «Просвіта», музичне товариство «Кобзар», гурток «ХЛІАМ» – об'єднання художників, літераторів, артистів і музикантів, Європейська Національна Музична організація «Кадіма» (єврейська), Український Народний Дім та Український Національний Клуб; функціонували театри – Російський театр драми та музичної комедії, Український Народний театр імені Т. Шевченка, – та музичні установи: Народна Консерваторія, Державний зразковий симфонічний оркестр, Українська філармонія.

У Кам'янці-Подільському працювали й відомі подільські піаністи-композитори, які у другій половині XIX ст. в той чи інший спосіб пропагували фортепіанне мистецтво. Засновником фортепіанної освіти на Поділлі дослідники вважають Антона Гіацинтовича Коціпінського (1816–1866), який був композитором, відомим фольклористом⁵ та видавцем. За даними, які наводять названі вище дослідники музичної культури Поділля, А. Коціпінський був родом з-під Кракова; українською народною творчістю захопився під час навчання у Львові. Не уточнюється, де саме А. Коціпінський вчився у Львові, проте відомо, що з 1849 по 1853 рр. він навчався у Відні композиторській та фортепіанній майстерності. У 1853 р. А. Коціпінський відкрив музичну школу у Кам'янці-Подільському, в якій викладав клас фортепіано⁶.

У музичній школі А. Коціпінського деякий час викладав фортепіано Владислав Іванович Заремба (1833–1902), учень А. Коціпінського, який починав своє творче життя у Кам'янці-Подільському [3, с. 51–53]. У фортепіанній спадщині В. Заремби є такі п'єси як «Прощання з Україною», «Думка-шумка», фортепіанна збірка «Маленький Падеревський», до якої увійшли полегшені переклади уривків з опер польських композиторів та творів Ф. Шопена [4, с. 110.], фантазія на тему української народної пісні «В кінці греблі шумлять верби» [3, с. 51–53]. Ім'я цього талановитого музиканта з 2000 р. носить Хмельницьке музичне училище.

⁵ Подільський композитор Віктор Ромуальдович Зентарський (1858–?) зробив перекладання творів із збірки А. Коціпінського «Пісні, думки і шумки руського народу на Поділлі, Україні і Малоросії» для фортепіано [5].

⁶ Школа проіснувала недовго, оскільки музикант виїхав до Києва, де на Хрещатику відкрив свій музичний магазин.

Відомим подільським піаністом та популярним композитором того часу був Михайло Адамович Завадський (1828–1887), який працював як вчитель фортепіанної гри й співу у Кам'янці-Подільському та Києві. Його фортепіанну спадщину становлять 12 «Думок», 42 «Шумки», 45 «Чабарашок», 4 «Запорізькі марші», 2 «Рапсодії», п'єси «Українська прядка», «Спогад про Київ», «Українські танці ельфів» [5, с. 6–7].

Найважливіше значення у процесі становлення професіоналізації фортепіанного виконавства на Поділлі належить здобуткам та мистецькій діяльності Тадеуша (Тадея Денисовича) Ганицького.

Він народився у польській поміщицькій сім'ї 10 (22) липня 1844 р. в селі Чемериси-Волоські Могилівського повіту Подільської губернії (нині – село Журавлівка Барського району Вінницької області). Збереглися відомості, що музикант почав займатись на фортепіано у родинному колі раніше за гру на скрипці. Свою професійну музичну освіту Т. Ганицький отримав за кордоном. Там він вчився як скрипаль спочатку у Віденській консерваторії у Я. Донта, яку закінчив 1872 р., потім – у Берлінській академії музики, яку 1876 р. закінчив по класу скрипки у Й. Йоахіма, а по класу композиції – у Ф. Кілля та Л. Бусслера. Згодом музикант працював у Берлінському філармонічному оркестрі та Берлінській консерваторії, викладаючи клас скрипки; також вів відділ музичної критики в газеті «*Berliner Borser Zeitung*». У 1894–1898 рр. Т. Ганицький працював у Варшаві, виступав з концертами як соліст-скрипаль і диригент, був кореспондентом газети «*Echo Muzyczne, teatralne i artystyczne*» [1].

Для узагальнення власного досвіду та випробовування нових методик навчання Т. Ганицький вирішує створити власну музичну школу. У Варшаві цей проект він не зміг здійснити, тому в 1898 р. він виїхав до Лодзі, де 15 вересня 1898 р. разом зі своїм рідним братом Ігнаці (випускником Петербурзької консерваторії по класу віолончелі К. Давидова) відкрив школу. 1901 р. Т. Ганицький від'їжджає до Петербурга, де налагоджує зв'язок з М. Фіндейзеном, головним редактором «*Русской музыкальной газеты*» [1].

У 1903 р. Т. Ганицький приїхав до Кам'янця-Подільського, де за власні кошти, виручені від продажу родинного маєтку, відкрив музичну школу. Варто зазначити, що Ігнаці Ганицький, за свою частину спадку, відкрив музичну школу у Барі (Вінницька область). У музичній

школі Т. Ганицький започаткував класи фортепіано, скрипки, теорії музики та вокалу. Клас фортепіано, окрім Т. Ганицького, вели А. Лозинський (випускник Варшавської консерваторії), М. Петліна (випускниця Московської консерваторії). Клас скрипки – випускник Празької консерваторії З. Комінек, клас вокалу – випускниця Московської консерваторії С. Булгакова та випускник Міланської консерваторії баритон Пік де Реплонж. У 1904 р. створюється підготовчий клас для бідних дітей, які вчилися у школі безкоштовно, оскільки Т. Ганицький домогся встановлення іменної стипендії Є. Садовської, прихильниці мистецтва з багатого роду, для бідних та обдарованих дітей. Окрім того, школа проводила багато благодійних концертів. За три роки свого існування школа перерахувала 6000 крб. на благодійні цілі. Здебільшого допомога йшла на потреби бідних викладачів та учнів. Така діяльність потребувала великої кількості концертів. Наприклад, лише у 1905–1906 навчальному році відбулося більше 10 концертів учнів та викладачів школи [2, с. 20]. Проведення концертів сприяло залученню багатьох бажаючих вчитися музиці не тільки з Кам'янця-Подільського, але і з інших повітів Волині та Поділля. Школа, таким чином, набула не лише статусу мистецького навчального закладу, але й почала виконувати функції філармонії. Концерти, де звучали твори світової класики, проводились на різних майданчиках. Резонанс від діяльності школи Т. Ганицького був відчутний далеко за межами міста. Підтвердженням цьому є рецензії на концерти школи в газетах «Киевские Ведомости», «Русская музыкальная газета», варшавська «Nowa gazeta», а також регулярні відгуки в місцевій пресі – виданнях того часу «Подолія», «Подольнин» [2, с. 9–10].

Відмітимо, що Т. Ганицький навіть намагався перетворити музичну школу в заклад Імператорського Російського Музичного Товариства. У травні 1905 р. подільський губернатор у секретному листі у МВС за № 312 прохав Великого князя Костянтина Костянтиновича: «Ваша імператорська величносте! Дворянин Тадеуш Дионисович Ганицький, який стоїть на чолі відкритої ним в 1903 р. на власні кошти музичної школи в Кам'янці, звернувся до мене з проханням про допомогу у перетворенні означеної школи в навчальний заклад Імператорського музичного товариства на підставі, вказаній у другій частині статті 39 Статуту цього товариства» [2, с. 24]. Зазначимо, що позитив-

но ця справа не вирішилась і школа продовжувала існувати, як і раніше. Єдиним встановленим фактом щодо співпраці із ІРМТ є наявність декількох листів Т. Ганицького до редактора «Русской музыкальной газеты» М. Фіндейзена та стаття в цій газеті про діяльність школи.

У 1914 р. Т. Ганицький організував симфонічний оркестр, з яким у березні того ж року дав цикл концертів, що відбулися в Пушкінському домі у Кам'янці-Подільському. Збереглися відомості, що в симфонічних концертах приймала участь відома московська піаністка Доленго-Грабовська, яка виконувала твори Ліста, Шопена, Бетховена, Моцарта, Рубінштейна [2, с. 26]. Проте, чи грала вона з оркестром, невідомо.

У період від 1915 по 1925 рр., у зв'язку з революцією та громадянською війною, школа Т. Ганицького занепала. Музикант виступав в художній самодіяльності як піаніст, скрипаль, диригент, створював різні самодіяльні оркестри. У 1922 р. Т. Ганицький бере участь у створенні в Кам'янці-Подільському філії Всеукраїнського музичного товариства імені М. Леонтовича, яке пізніше, у 1928 р., було перейменовано у Всеукраїнське товариство революційних музикантів (ВУТОРМ). Працюючи у товаристві, у 1925 р. Т. Ганицький ініціює створення Музично-драматичної студії імені М. Леонтовича, в якій почали працювати класи фортепіано, скрипки, віолончелі, хору, драми та оркестровий клас, відроджуючи тим самим традиції навчального процесу, що склалися у його музичній школі. У студії Т. Ганицький вів класи фортепіано та оркестру.

Проте головним завданням для нього було створення професійної музичної школи. 19 жовтня 1928 р. ухвалою соціально-культурної секції Кам'янецького ВУТОРМу таку школу було відкрито, а Т. Ганицький був призначений її директором. У положенні про профшколу повідомлялося, що школа має на меті підготовку кваліфікованих робітників у різних галузях музичної культури, зокрема, на фортепіанному відділі – виконавців-піаністів для ансамблів естрадного типу. В музпрофшколі навчалися три роки, а на відкритому при ній підготовчому відділі – один рік. Вступники до класу фортепіано повинні були грати всі гами, арпеджіо, тризвуки, домінантсептакорди та інші септакорди з переміщеннями та розв'язанням; етюди (К. Черні та інших), твори Й. С. Баха, сонати Й. Гайдна, М. Клементі, Л. Бетховена.

Був також іспит з перевірки музичного слуху, пам'яті, ритму, з теорії музики, сольфеджіо. Ці вимоги були розраховані на 15–18-річний вік [2, с. 82]. Збереглися методичні рекомендації Т. Ганицького для фортепіанного класу профшколи, в яких він писав: «Так як із всіх отриманих мною програм свідчить, що досягнення віртуозності в вищому смислі слова не є ціллю складових цих програм, то центр ваги музичної педагогіки падає на розвиток музикальності учнів цієї школи..., виховання ритмічності, вірного музичного фразування, музичної динаміки, розуміння змісту музичних творів та намірів композиторів. В зв'язку з цим потрібно вводити читку з листа, ансамблеву гру, акомпанування, транспозицію. Технічний розвиток та володіння інструментом потрібно доводити до рівня вимог бахівських, гайднівських, моцартівських та бетховенських творів» [2, с. 85].

У 1930 р. завдяки зусиллям Т. Ганицького статус школи було підвищено до рівня музичного технікуму, якому було надано ім'я М. Лисенка. Директором технікуму став З. Комінек, а Т. Ганицький зайнявся виключно педагогічною діяльністю у класі фортепіано. Працюючи в технікумі, Т. Ганицький одночасно проводив організаційну роботу по заснуванню в структурі технікуму дитячої музичної школи, яка і була відкрита 3 лютого 1933 р., а сам Т. Ганицький був обраний її завідувачем.

Помер Т. Ганицький 12 лютого 1937 р. До сторіччя від дня його народження рішенням 11 сесії Кам'янець-Подільської міської ради 4-го скликання від 8. 04 2003 р. Дитячій музичній школі присвоєно ім'я Т. Ганицького [5, с. 6–7], яке до того часу у Кам'янці-Подільському було практично забуте. Музичний технікум в післявоєнні роки переріс в Кам'янець-Подільське культпросвітне училище. Зараз училище готує музичних працівників для будинків культури, керівників самодіяльних музичних колективів.

Висновки. Діяльність подільських піаністів А. Коціпінського, В. Зентарського, В. Заремби, М. Завадського, Т. Ганицького сприяла професіоналізації фортепіанного виконавства на Поділлі. Головною роллю в цьому процесі відіграла багатогранна музична діяльність Т. Ганицького. Отримавши блискучу європейську освіту та ставши достатньо відомим в європейському музичному світі, він прагнув впровадити європейські традиції виконавства та освіти в Кам'янці-Подільському. До своєї музичної школи він запрошував викладачів,

які отримали освіту в таких містах, як Мілан, Варшава Москва. Концертна діяльність педагогів та учнів школи була настільки інтенсивною, що була відома далеко за межами подільського регіону. Завдяки діяльності Т. Ганицького фортепіанне мистецтво Подільського регіону стало на шлях професійного розвитку на зразок тих регіонів, які були охоплені діяльністю РМТ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Ганицький Тадей Денисович [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://pidruchniki.com.ua/kulturologiya/ganitskiy_tadey_denisovich. — Заголовок з екрану.*
2. *Іванов В. Ф. Тадеуш Ганицький [Текст] / Володимир Федорович Іванов. — Кам'янець на Поділлі-Миколаїв-Вінниця : ВМГО «Розвиток», 2007. — 124 с.*
3. *Кульбовський М. М. З Подільського кореня [Текст] / Микола Михайлович Кульбовський. — Хмельницький : Поділля, 1999. — 186 с.*
4. *Муха А. І. Композитори України та української діаспори [Текст] : довідник / Антон Іванович Муха. — Київ : Музична Україна, 2004. — 350 с.*
5. *Печенюк М. А. Музиканти Кам'яниччини [Текст] : [біографічно-репертуарний довідник] / Майя Антонівна Печенюк. — Хмельницький : Кам'янець-Подільський держ. університет, 2003. — 449 с.*
6. *Римар Р. С. Хорове мистецтво Хмельниччини в контексті історичного процесу. Друга половина XIX — початок XXI ст. [Текст] / Росіна Сергіївна Римар : автореф. дис. ... канд. мистецтв. — Львів, 2008. — 20 с.*

УДК 78.03 : [78.071.2+78.071.4](477+438)“18/19”

Світлана Царук

ВАРШАВСЬКИЙ ПЕРІОД ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОЛЕКСАНДРА МИШУГИ

Олександр Пилипович Мишуга – видатний український оперний співак та педагог кінця XIX – початку XX ст. – з огляду на історичні обставини не завжди мав можливість працювати на батьківщині. Його виконавську майстерність та педагогічний талант високо цінували